

Археолошка налазишта са сакралним садржајем на подручју Подунавској и Браничевској округи

Подунавски и Браничевски округ (у претходној административној подели Подунавски регион), обухватају области доњег тока Велике Мораве, сливове Јасенице, Млаве, Пека и део десне обале Дунава, који чини њихову северну границу. Ово подручје је у географском погледу доста хетерогено, мада је административно најчешће кроз историју било повезано.

Историјске прилике у овој области битно су одређивали: стална борба око контроле границе на Дунаву у политичко-војном погледу, контрола путева дуж Дунава, Мораве, Млаве и Пека у саобраћајном и у економском погледу искоришћавање рудних богатстава Хомољских и Кучајских планина са једне и аграрних потенцијала плодних равница у долинама река са друге стране.

Повољан стратешки положај, привредни потенцијали и географска приступачност условљавали су изразиту политичку нестабилност и честа етничка померања током средњег века.

У периоду римске доминације ова територија се налазила у оквирима провинције Горње Мезије (*Moesia Superior*) чији је главни град био Виминациум (*Viminatum*).

Мада је христјанизација на овим просторима у рановизантијском периоду текла упоредо са главним струјањима у Царству, када су у питању сакрални споменици, овај процес је тешко пратити. Ретки су и углавном посредни трагови који указују на њихово постојање, чак и у центрима црквеног живота, какав је свакако био Виминациум (Виминакион) у коме се од 343. године (сабор у Сердики) налазила епископија.¹

Доласком Словена, Византија за дуго губи контролу над највећим делом Балканског полуострва. Такво стање, без већег успеха, покушава да промени крајем VIII и почетком IX века, стварањем новог тематског уређења.

У IX веку јача бугарска држава и административно се шири на простор данашње источне Србије и Подунавља. У то време се некадашња римска провинција Горња Мезија развија као област под новим именом Морава, а њен главни град Моравиште (Морависк), некадашњи Маргум (*Margum*) постаје 879/880. године епископско седиште области чије је становништво покрштено између 867. и 874. године.²

Од X века ова област добија ново име – Браничево,³ које у географском и административном погледу траје од средњег века до данас. Зависно од историјских прилика, простор који је обухватало Браничево се мењао, а недовољно прецизни подаци у историјским изворима, довели су до различитих тумачења и различитих мишљења о проблему граница Браничева. Сумирајући их можемо рећи да се у најужем смислу под Браничевом може сматрати равничарска област у долини Млаве. У нешто ширем би одговарао Вуковом опису, по коме се простире: "... од Мораве па даље до Поречке реке и Омољскијех планина,"⁴ а на југ до ресавске области. Док је у црквено-административном погледу, Браничевска епархија одувек била много већа и простира се с обе стране Велике Мораве, од Сталаћа до ушћа у Дунав и од Космаја и Рудника на западу до тимочког краја на истоку.⁵

Након пропасти бугарског царства, крајем X века и посебно после краткотрајне Самуилове државе од почетка XI века, Византија успева да своју северну границу за следећа два века поново успостави на Дунаву. У повељи Василија II 1018-19. године помиње се Браничевска епископија.⁶ У том периоду Браничево као погранична област царства према Угарској представља попрште сталних сукоба.

Слабљење царства после смрти Манојла I Комнина и његова пропаст 1204, доводе до трајног губљења ових области за Византију, а од почетка XIII века се за учвршћивање своје власти боре Угарска и Бугарска.

Током XI и нарочито у XII и XIII веку Браничево представља веома нестабилну пограничну област преплављену војском, кроз коју пролазе крсташи, сукобљавају се интереси Византије, Угарске, Бугарске, а од краја XIII века и Србије.

У оквиру српске државе, Браничево је око 1291. године припојио краљ Драгутин (уз помоћ брата Милутина), који протерује полусамосталне феудалне господаре браћу Дрмана и Куделина.⁷ Српска власт у овим крајевима је трајала све до пропасти средњовековне Србије.

Управо у том периоду се одвија најинтензивније грађење сакралних споменика на овом подручју.

Средином XIV века, када се после Душанове смрти осамостаљују поједине српске феудалне породице, Браничевом влада породица Растислалић.⁸ Кнез Лазар прикључује Браничево у јединствену српску државу, савладавши Радича Бранковића, сина Бранка Растислалића у годинама непосредно пред Косовску битку.⁹ Помажући цркву, кнез Лазар учвршћује своју власт у овим крајевима.

У време Ђурђа Бранковића, ови крајеви су проживљавали последње године слободе пре потпадања под турску власт. Падом Деспотовине и област Браничева улази у оквиру турског царства. Постепено замире живот у многим манастирима и црквама некадашње српске државе, а они постају и честа мета турских напада, рушења, паљења, нарочито на почетку њихове владавине.

Касније под турском влашћу уништавања сакралних грађевина има мање, међутим, њихова обнова и изградња су сведени на минимум.

Од самих почетака озбиљнијег истраживања наше прошлости и споменичког наслеђа, те самим тим и сакралних грађевина на овом подручју у XIX веку, па све до седамдесетих година XX века, рад на овом проблему се углавном заснивао на прикупљању историјских података, њиховом објављивању и тумачењу.

Прве податке о положају, облику и степену очуваности црква на овом подручју забележио је у свом извештају егзарх митрополије београдске Максим Ратковић 1733. године.¹⁰ Његови подаци су веома значајни и често имају вредност историјских извора. А потом током XIX века, о њима пишу износиоци значајна запажања са својих путовања по Србији и истраживања Ј. Вујић,¹¹ О. Д. Пирх,¹² Ј. Веселић,¹³ К. Поповић,¹⁴ М. Ђ. Милићевић,¹⁵ Ф. Каниц,¹⁶ В. Карић.¹⁷ Међутим, све до рекогносцирања по источној Србији, које је обавио М. Ст. Ризнић,¹⁸ није било прецизнијих, стручно обрађених података о видљивим остацима до тада познатих црква на овом подручју.

Између два светска рата овом проблематиком су се бавили В. Марковић,¹⁹ М. Пурковић²⁰ и П. Момировић.²¹

Објављивањем Прегледа црквених споменика, В. Петковића на до тада најцеловитији начин су обрађени сакрални споменици српског народа, укључујући и споменике са простора Подунавског и Браничевског округа.²²

Од значаја за ову тему су и потоњи радови Ђ. Бошковића,²³ О. Зиројевић,²⁴ Л. Павловића,²⁵ М. Цуњака,²⁶ Б. Кнежевић,²⁷ В. Касалице,²⁸ С. Милеуснића,²⁹ који су доприносили даљем свестранијем проучавању, систематизовању података³⁰ и свеобухватнијем сагледавању ове проблематике.

Незаобилазну вредност када су у питању средњовековни сакрални споменици на овом простору, представљају подаци са терена које су забележили Љ. Јовановић,³¹ Б. Дробњаковић,³² М. Миладиновић,³³ С.

Мијатовић³⁴ и Т. Радивојевић,³⁵ који су у оквиру едиције Насеља и порекло становништва Српског етнографског зборника, уз етнолошке, географске и историјске податке забележили и мноштво археолошких налазишта, међу којима и стара црквишта и манастиришта, као и многа народна предања о њима. У новије време су за област Стига и пожаревачке Мораве нешто слично урадили Д. Бокић и Д. Јацановић.³⁶

Треба поменути и дугогодишњи рад проте Д. Митошевића, који је писао о манастирима Браничевске епархије и прикупљао податке о старим црквиштима и манастириштима на истом подручју.³⁷ Вредан је помена и теренски рад Н. Крстића, који је као аматер прикупљао археолошки материјал и податке о локалитетима у долини Млаве, а међу њима и о црквиштима и манастириштима.³⁸

Рекогносцирањем средњовековних сакралних споменика на подручју Звижда и Хомоља 1995. године, које су обавили М. Миленковић, М. Миљковић и Д. М. Радовановић, проверени су и допуњени подаци о једном броју већ познатих споменика, а регистровано је и неколико нових.³⁹

Археолошка истраживања сакралних споменика на овом подручју се обављају последњих тридесетак година, радом Републичког завода за заштиту споменика културе Београд, Завода за заштиту споменика културе Крагујевац, Регионалног завода за заштиту споменика културе Смедерево, Археолошког института Београд и Војног музеја Београд. Након ових истраживања на већини споменика су обављени конзерваторски и рестаураторски радови у циљу њихове даље заштите и презентације.

До сада су археолошки истраживани:

- црква манастира Нимник код Курјаче (Велико Градиште);
- остаци цркве у утврђењу Градац код Крепољина (Жагубица);
- Тршка црква код Милатовца (Жагубица);
- црква Св. Ђорђа у Рибарима (Жагубица);
- црква манастира Заове код Топонице (Мало Црниће);

– остаци цркве манастира Брадаче код Куле (Мало Црниће);

– црквиште св. Тројица у Ждрелу (Петровац);

– манастирски комплекс Митрополија у Горњачкој клисури (Петровац);

– манастирски комплекс Благовештење у Горњачкој клисури (Петровац);

– сакрални комплекс у југоисточном делу Смедеревске тврђаве;

– црква Успења пресвете Богородице на Старом гробљу у Смедереву;

– црквиште у селу Водице (Смедеревска Паланка).

На подручју Подунавског и Браничевског округа има 11 општина са 250 насељених места. До сада је регистровано 127 локалитета, који се везују за сакралне грађевине у 97 насеља (карта 1). Од ових 127 локалитета на 32 има видљивих трагова сакралних грађевина, на 27 су некада постојале, док за осталих 68 локалитета постоје индиције на основу топонима, пратећих садржаја или народног предања, да су се на том месту некада налазили сакрални објекти.

Најчешћи топоними који се на овом подручју срећу, а могу се довести у везу са сакралним садржајима су: Црквиште, Црквина, Манастириште, Манастирина и сличне изведенице, затим Ђелије, Прњавор, Светиња, Крст и Селиште.

Готово редовни пратећи елемент уз ова култна места је вода, било да се ради о изворској, бунарској или текућој води. Народ овим водама, нарочито изворским, најчешће придаје лековита својства и светост, те су бројна предања везана за разне врсте исцељења код мештана одређеног краја, али има и култних места која су и надалеко позната. Управо стога народ их често походи, а одређеним заветним данима и у веома великом броју, те се тада претварају у саборишта, вашаришта и игришта.

Око цркава и манастира, односно црквишта и манастиришта углавном се налазе гробља, од којих се многа и данас користе за сахрањивање.

Народно предање ова култна места углавном везује за време од појаве Турака,

на нашим просторима, до њиховог дефинитивног освајања и уништавања средњовековне српске државе, односно за време кнеза Лазара, деспота Стефана Лазаревића и деспота Ђурђа Бранковића, као и за поједине великаше и друге личност из тог периода. Легенде су веома сликовите и маштовите, а својом потком могу да буду значајан путоказ у даљем сваковрсном истраживању.

Једна од најзанимљивијих легенди овог краја, везује се за доба кнеза Лазара, а опевана је у народној песми "Бог никоме дужан не остаје".⁴⁰ У песми је опевана злосрећна судбина девојке Јелице, коју су због зловне и љубоморне снахе, њена обманута браћа Павле и Радул везала коњима за репове и растргла. Култ Јелице је у народу и данас веома жив и рспрострањен. А читав низ манастира, извора и топонима млавског краја је везан за ову легенду. Заова је настала на месту где је пало њено тело. Брадача на месту где је пала њена брада. Рукумија на месту где је пала рука, Вратача на месту где је пао њен врат, а Сестрољин на месту где су пале Јеличине очи, када су је коњи растргли и на том месту потекао лековит извор.

У прегледу археолошких налазишта са сакралним садржајима на подручју Подунавског и Браничевског округа, који следи, приказани су најосновнији подаци о сваком појединачно, уз навођење основне, претежно најновије литературе. Свесно су изостављени многи теренски подаци о појединим локалитетима и комплетна литература о њима како би се рад уклопио у концепцију зборника. То сигурно представља недостатак овог рада, међутим, остаје нада да ће бити користан путоказ за даље свестраније и интензивније проучавање овог проблема.

Поред археолошких налазишта са видљивим остацима, у рад су уврштени и они локалитети за које постоје индиције на основу народног предања, топонима и сл. да су на тим местима некада постојале цркве, односно манастири, као и сакрални споменици који су и данас у функцији, без обзира да ли су средњовековни или су изграђени у новије време на старим темељима или култним местима.

Сва археолошка налазишта су разврстана по општинама, односно насељеним местима, поређаним по азбучном реду. Бројеви на крају омогућавају лакше проналажење појединих локалитета на карти или на табли са приказаним основама старијих цркава.

ВЕЛИКА ПЛАНА

Велико Орашје

Нова црква Св. Петке је изграђена на темељима старе, чији зидови су откривени приликом изградње.⁴¹ Око цркве се налази старо гробље, а има и археолошких налаза.⁴² Постоји и легенда код мештана да је стара црква била закопана. (1)

Крњево

Црква брвнара из XVIII века посвећена св. Ђорђу се налази на потезу Дивостиња (Довостин). На основу овог топонима Л. Павловић сматра да је садашња црква изграђена на месту старог порушеног манастира Дивостина, који у свом извештају помиње егзарх Митрополије београдске Максим Ратковић.⁴³ (2)

Марковац

Према народном предању на локалитету Црквина је некада била црква деспота Стефана Лазаревића.⁴⁴ (3)

Милошевац

На потезу Ђелије, у делу сеоског ата-ра који се зове Селиште, а налази се према Морави, источно од села, проналажен је археолошки материјал који је вероватно потицао из цркве.⁴⁵ Народном предању везује топоним Ђелије за монашке ћелије. (4)

Ново Село

На локалитету Жаово, код старог гробља, су пронађени темељи цркве и археолошки материјал.⁴⁶ Према народном предању Турци су ту побили окупљене млађе људе, а цркву попалили. (5)

Радовање

Црква Св. Стефана - манастир Копорин, задужбина је деспота Стефана Лаза-

ревића, а саграђена је после 1402. године (титула деспота, коју је добио после битке код Ангоре, забележена је на живопису). Обновљена је 1880. године, када је дограђена и спољна приправа.⁴⁷ У цркви је 1977. године пронађен гроб за који се претпоставља да чува мошти ктитора манастира деспота Стефана Лазаревића. Археолошка истраживања нису вршена. (6) (Т. I-6)

На имању Ђокића испод гробља се налази црквиште, а некада су се на том месту видели зидови цркве.⁴⁸ (7)

Код манастира Покајнице је по предању постојала црква коју су Турци порушили до темеља. (8)

Ракинац

На локалитету Салават се налази црквиште, где су некада били видљиви трагови старе цркве.⁴⁹ (9)

Раније су се видели темељи старе цркве на брду, које се зове Црквинско брдо (Црквина).⁵⁰ Црква је по предању била посвећена кнезу Лазару, а на овом култном месту се народ из околине окупља заветним данима.⁵¹ (10)

Трновче

Код старог сеоског гробља на потезу Раворине од села према Морави некада је постојала црква.⁵² (11)

ВЕЛИКО ГРАДИШТЕ

Кисљево

На локалитету Селиште по предању се некада налазила црква, међутим, нема видљивих трагова. (12)

Кумане

У историјским изворима XVI века помиње се манастир Св. Арханђела код села Кумане у нахији Пек, чијих трагова нема.⁵³ (13)

Курјаче

Манастир Нимник са црквом Св. Николе, чији је ктитор по народном предању војвода Богосав, помиње се у повељи кнеза

Лазара манастиру Раваници, а остао је активан и за време турске владавине.⁵⁴ Сондажним археолошким истраживањима, веома ограниченог обима делимично су откривени остаци старије цркве, која је на том месту постојала највероватније пре обнове из 1825. године, а имала је мање габарите од данашње.⁵⁵ У близини цркве се налазе лековит извор и гроб – Светиња, о коме постоји занимљива легенда са неколико варијанти, везаних за настанак имена манастира.⁵⁶ (14)

На потесу Селиште се налази локалитет Црквиште, где се по предању налазила црква која је затрпана. Видљивих остатака објеката нема, међутим, има римских и средњовековних археолошких налаза.⁵⁷ (15)

На подручју села има неколико индикативних топонима: Крст, Мале и Велике Ђелије.⁵⁸

Макце

Западно од села на локалитету Драгуљевац је по предању некада била црква коју су Турци порушили. Има видљивих остатака. (16)

Печаница

На локалитету Манастириште по предању некада је постојао манастир, задужбина Вука Бранковића, чији трагови нису видљиви. У историјским изворима из XVI века помиње се манастир у селу Печаница, који би могао да се доведе у везу са овим локалитетом.⁵⁹ (17)

Сираково

По једној од легенди село је добило име по манастиру Сирак, који се налазио на месту садашњег гробља, а Турци су га затрпали.⁶⁰ (18)

Средњево

Северозападно од села на месту Рувенац, по предању је постојала црква која је порушена, а на њеном месту су мештани изградили капелу. (19)

ГОЛУБАЦ

Барич

Максим Ратковић је забележио да је у селу постојало старо црквиште, за које је претпоставио да потиче из предтурског времена.⁶¹ Нема видљивих трагова. (20)

Такође је забележио и новију прилично разрушену цркву, коју готово да сматра црквиштем.⁶² Можда је то касније обновљена парохијска црква Св. Гаврила. (21)

Голубац

На другом нивоу куле 5, Голубачког града, налази се капела малих димензија, у коју се улази са северне стране, кроз декоративно обрађен камени портал, а у њеној унутрашњости на источном зиду се налази олтарска ниша и две бочне нише, које су служиле као проскомидија и ђаконикон.⁶³ Капела је засведена полуобличастим сводом од сиге, а трагови фреско малтера су очувани само делимично у плиткој ниши изнад портала.⁶⁴ Кула 5 се датује у прву половину XIV века, када је вероватно изграђена и капела у њој.⁶⁵ (22) (Т. I-7)

У Голупцу је забележена махала по имену Манастир.⁶⁶

Добра

Источно од села, код ушћа потока Кожица у Дунав, налази се на његовој левој обали, утврђење Градац – Салдум. Североисточна кула утврђења има основу у облику мање једнобродне цркве са апсидом на истоку и проширеним улазом на западу.⁶⁷ Није поуздано утврђено, али се претпоставља да је кула, служила посади утврђења и као црква – капела.⁶⁸ На основу резултата систематских археолошких истраживања која су обављена 1967–1970. године,⁶⁹ кула се датује у IV век. (23) (Т. I-2)

Западно од села, код ушћа Велике Чезаве у Дунав, уз њену леву обалу, налази се утврђење Чезава. У северозападном делу утврђења откривени су приликом археолошких истраживања (1965–1971),⁷⁰ темељни остаци једнобродне базилике са полукружном апсидом на истоку и трансеп-

том на западу.⁷¹ Базилика је изграђена у VI веку (доба Јустинијана I), а имала је и старију фазу која се датује такође у VI век.⁷² Јужна капела базилике је служила као крстионица и имала је полукружну апсиду на истоку. (24) (Т. I-5)

Клење

Постоји народно предање да је код извора Добра Вода некада постојао манастир по имену Пањевац. Максим Ратковић је забележио да су у селу постојали остаци старе цркве, а вероватно је реч о истом локалитету.⁷³ (25)

Кривача

Цркву Св. архангела Михајла у манастиру Туман, на десној обали Туманске реке, је по предању изградио Милош Обилич, непосредно пред Косовску битку, да би окајао грех почињен, када је у близини ловећи, случајно устрелио старца Зосима, познатог монаха синаита. Мошти овог светитеља се налазе у цркви, а његова испосница је у пећини недалеко од манастира, крај речице Каменице. Манастир се помиње од XVI века,⁷⁴ а садашња црква је изграђена 1924. године, како се верује на старим темељима.⁷⁵ (26)

Усје

У XV веку се у историјским изворима помиње село Усје (Устје) на Дунаву са манастиром Додоње (Дудоње), а како се претпоставља можда је дошло до грешке у преписивању, па је реч о манастиру Ваведење.⁷⁶ О овом манастиру се ништа друго не зна. (27)

ЖАБАРИ

Александровац

Према народном предању на локалитету Јерињак, Иван наводно син "Проклете" Јерине је покушавао да сазида цркву, али црква се "није дала сазидати" и стално се рушила. То место се у народу зове "Ивина црква". (28)

Брзоходе

На локалитету Бучина, где је и извор, по народном предању је постојала "Цокина црква", која је наводно затрпана.⁷⁷ (29)

М. Ђ. Милићевић је забележио причу по којој је некада постојала црква испод виса Мајур, коју је неко давно ископао.⁷⁸ (30)

Витежево

На локалитету Ступињ се према народном веровању некада налазио манастир који је затрпан.⁷⁹ (31)

Жабари

У равници према Морави на месту где је било старо насеље постоји локалитет Црквиште, на коме је по предању некада била црква.⁸⁰ Данас нема видљивих остатака, мада М. Миладиновић тврди да је на том месту видео трагове цркве.⁸¹ (32)

Кочетин

На месту где је по предању било старо насеље у равници, налази се велика хумка, оријентисана исток – запад. Народ верује да је ту закопана црква. У близини постоји извор лековите воде. (33)

Миријево

Западно од села на потесу Бучар, налази се локалитет Царева пољана (Манастирско поље) на коме је по предању започета изградња цркве у средњем веку, али је на том месту проливена људска крв, те је изградња обустављена.⁸² У историјским изворима се помиње у XV и XVI веку манастир Миријева, који се можда може довести у везу са овим локалитетом.⁸³ (34)

Ореовица

У историјским изворима из XVI века помиње се манастир код села Кулимирова, а становници Ореовице су по предању некада живели у Кулимирову, делу села према Миријеву, тако да није најјасније да ли се ради о већ поменутом манастиру Миријева на локалитету Царева пољана или је реч о другом манастиру.⁸⁴ (35)

Породин

На локалитету Прњавор у близини потока и извора некада се по предању налазила црква, на месту које народ зове Старо црквишта, али је порушена, а од њеног материјала изграђене су цркве у Кушиљеву, Четережу и Породину.⁸⁵ (6)

На истом месту се налазила по народном предању и црква позната по имену "Породимка", која је такође срушена због изградње цркава у Кушиљеву, Четережу и Породину.⁸⁶ (37)

Иста судбина је задесила и цркву која се налазила на локалитету Шајковац.⁸⁷ (38)

Четереже

По предању на локалитету Смедеревац постојала је црква коју су Турци порушили, а Јерина је наредила да се материјал од порушене цркве употреби за грађење Смедеревске тврђаве.⁸⁸ (39)

Ж А Г У Б И Ц А

Жагубица

У Малој Клисурси на левој обали реке Тиснице налазе се темељни остаци цркве Дамиле (Далике). Мештани Жагубице су самоиницијативно прекопали 1947. године читав унутрашњи простор цркве.⁸⁹ Има облик типичног моравског триконхоса. Зидови дебљине 0,85 м су очувани до висине од једног метра. Унутрашње димензије цркве су дужина 9,15 м, ширина без бочних конхи 3,00 м, а са конхама 5,80 м. Археолошка истраживања нису вршена. (40) (Т. П-9)

Крепољин

На узвишењу Градац седам километра југоисточно од Крепољина, налази се истоимено утврђење, а на узвишеном делу унутрашњег простора остаци једнобродне цркве. Црква је сондажно археолошки истраживана 1992. године.⁹⁰ На основу резултата тих истраживања датована је у X век.⁹¹ Димензије цркве су 9,85 м дужина,

4,75 м ширина, дебљина зидова је између 0,75 и 0,80 м. Зидови су очувани до висине од 0,50 м. (41) (Т. I-8)

Манастир Горњак се налази на улазу у Горњачку клисуру, приљубљен уз стеновиту литицу, са леве стране Млаве. Подигнут је као владарска задужбина кнеза Лазара око 1378. године.⁹² Главна манастирска црква посвећена је Ваведењу пресвете Богородице. Црква је живописана у XVIII веку, а великом обновом 1845. године, дограђени су спољашња припрата, звоник и трем.⁹³ У оквиру манастирског комплекса изнад главне цркве налази се у пећини испосница – капела св. Григорија Синаита, посвећена св. Николи, једнобродне основе са полукружном апсидом на истоку и са живописом који се датује у крај XIV века⁹⁴ или крај XV и почетак XVI века.⁹⁵ Од средине седамдесетих до краја осамдесетих година обављани су конзерваторско-реставраторски радови на цркви и испосници манастира Горњак.⁹⁶ Археолошка истраживања нису вршена. (42) (Т. I-4 и II-2)

Милатовац

Код ушћа Велике реке у Млаву код места Трг налази се Тршка црква посвећена Рождеству пресвете Богородице, која је некада била манастирска, а данас је парохијска црква. Датована је у крај XIII века, а утврђено је да су радови на њеној обнови и доградњи извршени 1429/30, затим крајем XVIII века и 1860. године.⁹⁷ Од 1981. до 1983. године обављена су обимна архитектонска и археолошка истраживања, као и конзерваторско-реставраторски радови, којима је добила данашњи изглед.⁹⁸ (43) (Т. I-3)

Рибаре

На вештачки проширеном платоу код ушћа Осаничке реке у Млаву, 1928. године је подигнута црква Св. Ђорђа, која је према народном предању изграђена на темељима старије цркве. Сондажним археолошким истраживањем утврђено је постојање старијег културног слоја са грађевинским шупом и фрагментима живописа.⁹⁹ (44)

КУЧЕВО

Бродица

На локалитету Уста Бродичка, стотинак метара југозападно од античког металуршког центра Краку Лу Јордана, а недалеко од ушћа Бродице у Пек, налазе се остаци једнобродне цркве са капелом на југу.¹⁰⁰ Видљива је само југоисточна четвртина цркве, док су остали делови под земљом. Зидана је од ломљеног камена. Зидови дебљине 0,70 м очувани су до једног метра висине. (45) (Т. I-9)

Вољуја

На Маринковачком брду се налазе остаци неке грађевине, за коју мештани верују да је црквисте и зову је Св. Богородица, а заветним данима се око ове светиње окупљају.¹⁰¹ (46)

Дубока

На потесу Забаре, на падини уз леву обалу Дубочке реке налази се локалитет Црквеништво, где се виде слабо очувани темељни остаци цркве.¹⁰² Власник њиве не дозвољава, локалним трагачима за благом да на том месту копају, јер је то светиња. (47)

Каона

Код извора Старе Дајше некада су постојали остаци манастира са црквом Рођења пресвете Богородице и остаци две мање цркве у близини.¹⁰³ Неки аутори га идентификују са манастиром Св. Николе, који се помиње у нахији Звижд.¹⁰⁴ Манастир су основали, у време деспота Стефана Лазаревића, монаси са Свете Горе, а 1428. године манастир је опустошен и напуштен.¹⁰⁵ У историјским изворима је забележено да је тада у манастир Благовештење у Горњачкој клисури, избегао и монах, назван Инок из Далше, предводник групе калуђера, који су започели зидање манастира Дајша.¹⁰⁶ Основу цркве и манастирског комплекса забележио је М. Ст. Ризнић, по коме је црква имала триконхалну основу.¹⁰⁷ У историјским изворима XVI века помиње се манастир код Кучајне, који неки аутори доводе у везу са манасти-

ром Дајша.¹⁰⁸ Педесетих година овог века изградњом фабрике за прераду креча, на месту манастира читав комплекс и околни простор сасвим су уништени. (48) (Т. II-5)

На брду између Просеченог камена и Чукара налазила се црква, од које се данас на површини земље разазнају само трагови грађевинског шута.¹⁰⁹ (49)

Остаци цркве, на падини Чукара, више нису видљиви.¹¹⁰ На Чукару се налазе остаци античког и средњовековног утврђења. (50)

Кучево

На брду Дел источно од Кучева, код реке Посушац, некада је постојала црква, која је како се прича срушена, а од њеног материјала је изграђена нова, црква Св. Вазнесења Господњег (1910) у Кучеву.¹¹¹ (51)

Нересница

Код ушћа Буковске реке у Пек, на Бањском пољу налазе се слабо очувани остаци старе цркве обрасли трњем.¹¹² У близини је извор тзв. "Киселе воде". (52)

МАЛО ЦРНИЋЕ

Велико Село

Постоји народно предање по коме је село некада имало цркву, за коју се не зна где се тачно налазила.¹¹³ (53)

Кула

Манастир Брадача са црквом посвећеном Благовести пресвете Богородице, налази се три километра северозападно од села, на заравни крај реке Витовнице. Према народној традицији настанак манастира се везује за култ Јелице (овде је пала њена брада), а као ктитори се у предању помињу Вукашин и Вук Бранковић. Верује се да су Турци попалили и порушили манастир, а на том месту побили много народа. Има неколико помена манастира у XV, XVI и XVII веку.¹¹⁴ Археолошким истраживањима цркве, обављеним 1985. и 1986. године, утврђено је да се ради о грађевини са триконхалном основом, као и да је подигнута

крајем XIV или почетком XV века, а да су цркву порушили Турци у XVII веку.¹¹⁵ Укупна дужина цркве је 12,98 м, ширина 5,30 м без конхи и 7,50 м са конхама. Дебљина зидова је 0,80 м, а очуваност до 2 м. Након ових истраживања, изведени су конзерваторско-рестаураторски радови 1990. године, којима је овај манастир обновљен и враћен својој литургијској намени.¹¹⁶ У близини манастира се налази Манастирски кладенац, за који се верује да је лековит.¹¹⁷ (54) (Т. II-3)

Мало Градиште

По народном предању, на локалитету Црквиште, некада је постојала црква чији се трагови данас не виде. (55)

Мало Црниће

На месту где се налази лековити извор Топлик, према народном веровању некада је постојала стара црква, која је управо на том месту потонула.¹¹⁸ (56)

Смољинац

Нова црква Св. Петозарних мученика је подигнута 1845. године на темељима старије цркве, за коју се причало да је из Милутиновог времена, мада је забележено да је била од плетера и дасака.¹¹⁹ (57)

Топоница

Манастир Заова између Топонице и Великог Села са црквом Св. архистратига Михајла се помиње средином XV века у браничевском тефтеру¹²⁰ и касније у XVI веку.¹²¹ Народна традиција настанак манастира везује за култ Јелице (на овом месту је растргнута). Највероватније се првобитна црква може датовати у прву половину XV века. Сондажна археолошка истраживања у цркви и порти су вршена 1980. и 1983. године, а систематска археолошка истраживања читавог унутрашњег простора цркве 1997. године.¹²² Овим истраживањима нису откривени трагови старије грађевине на месту данашње цркве, те се може претпоставити да је приликом неке од обнова сасвим порушена и изграђена на новим, већим габаритима. Пронађен је већи број гробова унутар цркве, као и један

гроб, пресечен зидом јужне конхе цркве. Откривен је и делимично очуван систем статичког подног ојачања цркве помоћу дрвених греда. Више пута је обнављана у XIX и XX веку, а најновија обнова и санација су обављени у периоду од 1992. до 1997. године.¹²³ У близини цркве се налазе два лековита извора. (58) (Т. II-10)

У атару села Топонице постоји локалитет Црквине (Ђелије), на коме је како се претпоставља некада постојала црква, чијих трагова данас нема.¹²⁴ (9)

ПЕТРОВАЦ

Бистрица

Источно од села на десној обали Би-стричке реке уз камену литицу, налази се црква Св. цара Константина и Јелене изграђена 1937. године на темељима старије цркве манастира Ђеринац.¹²⁵ Манастир је име добио по старој игуманији баба Ђери. Црква је некада била опасана зидом. У близини је лековит извор. (60)

Бошњак

На локалитету Селиште код извора званог Бука, који се сматра лековитим по предању је некада постојала црква. (61)

Буровац

У селу постоји локалитет Немања на коме се налазе остаци старе цркве. (62)

Бусур

По народном предању на локалитету Црквине, који се налази на путу за Табановац некада је постојала црква, а у близини се налази и старо "јелинско" гробље.¹²⁶ (63)

Везичево

Са десне стране потока Клисуре је локалитет Селиште на коме су темељни остаци старе цркве, која је у народу позната као "Везиља", код ње се заветним данима окупља народ.¹²⁷ Име је добила по Миљи Везиљи која је везући са другарицама успела да сакупи довољно новца да сагради цркву на том месту. (64)

Велики Поповац

На локалитету Рупе, налазе се темељни остаци грађевине, коју мештани зову Манастириште.¹²⁸ (65)

Велико Лаоле

Према народном предању на локалитету Црквине, код извора Блага Марија, за који мештани верују да је лековит, где су били стари виногради, некада је постојала црква.¹²⁹ (66)

Витовница

Манастир Витовница са црквом посвећеном Успењу пресвете Богородице налази се источно од села на десној обали истоимене реке, приљубљен уз стену. Према народном предању цркву је подигао краљ Милутин, међутим, у историјским изворима се помиње од средине XVI века.¹³⁰ Црква је обновљена у XIX веку, када је дограђена припрата, а у новије време су обављени конзерваторско-рестаураторски радови 1975. и 1994/95.¹³¹ У припрати се налази накнадно узидана камена плоча са српско-јерменским натписом из 1218. године.¹³² Манастир није археолошки истраживан. (67) (Т. II-8)

Вошановац

На локалитету Селиште има трагова неке грађевине коју мештани зову Црквиште.¹³³ (68)

Добрње

По народном предању на локалитету Црквиште је некад постојала црква која је порушена почетком XIX века. (69)

Дубочка

На локалитету Манастир се по причању мештана некада налазио манастир. (70)

Ждрело

На узвишењу Мали Чукар, изнад села према Вукану, налази се локалитет Манастириште. Током XIX века овај локалитет је обишло неколико истраживача и донело оскудне податке о њему.¹³⁴ Углавном га

зову Св. Тројица, као и лековити извор, који се налази у непосредној близини, а за цркву чије су рушевине видели кажу да је била посвећена св. Петру и Павлу (на Павловдан се окупља народ). Црква је сондажно археолошки истраживана 1984. године, а 1998. године су обављена систематска археолошка истраживања цркве и једног дела манастирског комплекса у циљу обнове цркве на старим темељима, који су у току.¹³⁵ На месту цркве се у најстаријој фази налазило гробље, а потом грађевина, чији трагови су веома слабо очувани, затим је изграђена црква једнобродне основе, без пиластара, са полукружном апсидом на истоку. Накнадно су јој приздани припрата на западу и параклис на југу. Зидана је од тесаних и притесаних квадера у доњој очуваној зони. Дугачка је 21,00 м, широка 7,60 м (са параклисом 12,30 м). Зидови су дебели од 0,85 до 1,00 м. Надземни део грађевине је веома слабо очуван (највише до 0,65 м), а велики део унутрашњег простора је већ био прекопан. Овакво стање је резултат веома честих дивљих прекопавања овог локалитета. На основу до сада прикупљених података све познате фазе се могу оквирно датовати у период од XIII до XV века. На платоу су делимично видљиви остаци зида (по свему судећи манастирског), који је опасивао цркву. (71) (Т. I-10)

Између села Ждрела и Бистрице, у подножју Лукиног камена, са десне стране реке Решковице, налазе се темељни остаци манастира Решковица (често се у литератури користи и термин Орешковица). У историјским изворима се помиње од 1582. до 1677. године.¹³⁶ Видљиви су остаци цркве у основи у облику типичног моравског триконхоса, са припратом на западу, која је према историјским изворима посвећена св. Тројици.¹³⁷ Димензије цркве су 13,20 м дужина, 5,15 м ширина без конхи и 7,45 м ширина са конхама. Зидови су грађени од ломљеног камена, дебљине 0,70 - 0,85 м. Очувани су до 0,80 м висине. Око цркве су видљиви остаци обимног манастирског зида и појединих помоћних објеката. На простору манастира је у новије време изграђен конак, а у току је изградња нове

цркве. Археолошка истраживања нису вршена. (72) (Т. II-4)

На излазу из Горњачке клисуре, код извора Ладна вода, са десне стране Млаве, налази се комплекс манастира познатог под називом Митрополија. Назив потиче од народног веровања да је овде некада столовао браничевски епископ, а већина аутора уз извесне резерве ову претпоставку прихвата.¹³⁸ Тзв. Велика црква је најпре сондажно археолошки истраживана седамдесетих година, а потом и систематски 1981. и 1984. године.¹³⁹ Има основу у облику моравског триконхоса са полукружним певничким апсидама, сасвим оштећеном олтарском апсидом на истоку и дозиданом полигоналном спољашњом припратом на западу. У наосу има четири слободна ступца правоугаоне основе. Очувани део цркве има дужину 19,62 м, а ширину 7,80 м (са конхама 11,50 м). Зидови дебљине 1,35 м су грађени ломљеним каменом. Очувани су до 5,60 м висине. Црква се датује у крај XIV века.¹⁴⁰ Налази се у оквиру манастирског комплекса чији се поједини објекти виде изнад земље. (73) (Т. II-6)

Стотинак метара западније од Велике цркве, на мањем вештачки заравњеном платоу изнад Млаве, налазе се темељни остаци тзв. Мале цркве или цркве Богородице Пречисте. Црква и читав плато око ње су археолошки истраживани од 1976. до 1981. године, а упоредо су рађени конзерваторско-рестаураторски радови на њеној заштити и презентацији.¹⁴¹ Основа цркве је једнобродна са олтарском апсидом на истоку, споља тространом, а изнутра полукружном и дозиданом припратом на западу. Дужина цркве је 9,70 м, а ширина 6,70 м. Зидови су очувани до 1,60 м висине, зидани су од тесаних квадера сиге, њихова дебљина је 0,75 - 0,93 м. На зидовима су пронађени очувани делови живописа, а у наосу цркве гробови ктитора цркве и надгробне плоче са натписима. На основу резултата истраживања, црква је трајала најмање 120 година, односно од двадесетих година XIV века до 1452. године.¹⁴² (74) (Т. I-1)

Манастирски комплекс Благовештење налази се у Горњачкој клисури, на стено-

витој косини која се каскадно спушта до пута. Са три стране је окружен литицама. У историјским изворима се помиње први пут 1428. године, када бежећи пред угарском војском из манастира Дајше код Каоне у Благовештење долази монах познат под именом Инок из Далше.¹⁴³ У Благовештењу је преписивао Јеванђеље и писао летопис.¹⁴⁴ Помиње се и у XVII веку.¹⁴⁵ Читав комплекс је археолошки истраживан 1981. и 1984. године, а упоредо су обављани и конзерваторско-рестаураторски радови на читавом комплексу.¹⁴⁶ Црква има основу у облику тиконхоса са припратом на западу. Укупна дужина износи 12,50 м, а ширина 6 м (8,5 м са конхама). Грађена је од притесаног камена, а дебљина зидова је 0,90 м. Јужна половина, према падини, је већим делом због одроњавања уништена. Простор у манастиру је доста скучен због природе терена. Издељен је потпорним зидовима у више нивоа на којима је откривено неколико помоћних манастирских објеката (трпезарија, пекара, пећ за керамику). У пространој зазиданој пећини источно од цркве налази се испосница у три нивоа. Црква се датује у крају XIV и почетак XV века.¹⁴⁷ (75) (Т. II-7)

Забрђе

На "Јелинском гробљу", постоје трагови грађевине, коју народ зове Црквиште, чији грађевински материјал је наводно узиман за изградњу манастира Заова.¹⁴⁸ (76)

Каменово

Нова црква Св. цара Константина и Јелене је 1907. године саграђена на темељима старије цркве – манастира.¹⁴⁹ (77)

Селиште, које се налази северно од села према Трновчу, мештани зову и Црквиште, јер верују да је некада ту постојала црква.¹⁵⁰ (78)

У селу постоји и локалитет Ђелије и верује се да је на том месту била манастирска испосница. (79)

Кладурово

Мештани причају да је у селу некада постојао стари манастир, мислећи на локалитет Браник, који се налази у атару села Мелнице према Кладурову. (83)

Кнежица

Код извора Црквишног потока (лековите воде) налази се локалитет Селиште на коме постоје остаци цркве.¹⁵¹ (80)

Манастирица

Село је добило име по манастиру Св. Тројице, чијих трагова више нема.¹⁵² У народу се прича, да је црква Св. Великомученика Пантелејмона, изграђена 1939. године на темељима старог манастира. (81)

На локалитету Липовац постоји црквиште, које народ зове Латинска црква.¹⁵³ (82)

Мелница

Северозападно од села, на десној обали Браничког потока, налазе се темељни остаци објеката за које народ верује да су од старог манастира Браника, који је према легенди подигао Вук Бранковић. Остаци грађевина су груписани уз саму каменицу литицу, на којој постоји водораван жљоб, који се на једном свом крају рачва, тако да подсећа на змију разјапљених уста, што додатно разгорева народну машту. Мештани се код овог манастиришта окупљају заветним данима. Постоји и претпоставка да је ово манастир Гршљан који се помиње у турским пописима.¹⁵⁴ (83)

Рановац

На локалитету Орљев Вис, код извора Меспеђе, по народном предању некада се налазила црква.¹⁵⁵ (84)

У самом селу, на левој обали реке Витовнице се налазе темељни остаци цркве и других објеката, које народ зове "Јаковљев манастир".¹⁵⁶ (85)

Рашанац

Око кладенца Мошул - Мијаила има грађевина за које мештани верују да су од старе цркве.¹⁵⁷ (86)

Табановац

На локалитету Бубана постоје темељи цркве, коју народ по предању везује за време кнеза Лазара.¹⁵⁸ (87)

Трновче

Некада је према народном предању на локалитету Соколово постојала мала капела, а сада се на том месту налази извор, који зову Капела.¹⁵⁹ (88)

Ђовдин

Простор испред улаза у пећину народ зове Црквиште, али нема видљивих трагова објеката на том месту. (89)

ПОЖАРЕВАЦ

Батовац

Према народном предању на локалитету Виноградине близу Мораве, некада је постојао манастир.¹⁶⁰ (90)

Брадарац

Североисточно од села налази се манастир Рукумија (Рукомија) са црквом Св. Николе. Манастир је детаљно описао Максим Ратковић почетком XVIII века, већ после I српског устанка Турци су га срушили, а обновљен је 1825. године.¹⁶¹ Народна традиција везује настанак манастира за култ Јелице, али су претпоставке о постојању манастира у доба кнеза Лазара доста противуречне.¹⁶² Није археолошки истраживан. (91)

Код манастира Рукумије постоји брдо Чука, на коме су према народној традицији, Турци запалили манастир.¹⁶³ (92)

На обали Млаве постоји локалитет Црквине, на коме је по народном предању, некада постојала црква коју су Турци срушили.¹⁶⁴ (93)

Брежане

Југоисточно од села постоји антички локалитет, који се у народу зове Црквиште.¹⁶⁵ (94)

Драговац

На локалитету Драговица се према народном предању налазила стара црква.¹⁶⁶ (95)

Дрмно

На локалитету Корабе постоји бунар звани Светиња са уклесаним натписом датованим у XIII–XV век, чија вода се сматра лековитом, а само име локалитета се доводи у везу са постојањем цркве на овом месту (Корабе – брод, лађа).¹⁶⁷ (96)

Дубравица

Према народном предању на узвишењу Орашје некада је постојала црква на месту које се зове Црквине.¹⁶⁸ (97)

Живица

Северозападно од села постоји локалитет Црквине на коме је према народном предању некада била црква и насеље.¹⁶⁹ (98)

Кленовник

По предању, на месту данашње нове цркве Успења пресвете Богородице, подигнуте 1937. године, некада је постојала црква, коју су Турци спалили.¹⁷⁰ (99)

Кличевац

Постоји локалитет Црквине, на коме има археолошких налаза (некропола са урнама).¹⁷¹ (100)

На локалитету Храстовача, мештани суседног села Острова су саградили малу капелу, на месту где се према предању, некад налазила црква.¹⁷² (101)

Костолац

У делу села на југу, који се зове Лештар, постоји локалитет Црквине, за који се верује да је на том месту затрпана црква.¹⁷³ (102)

Северно од села постоји локалитет Светиња, код старог бреста – записа, са израженим култним својствима, код кога се скупља народ из шире околине.¹⁷⁴ Налази се на археолошком налазишту античког и средњовековног периода.¹⁷⁵ (103)

Лучица

Недалеко од Мораве се налази локалитет Црквиште, на коме се по предању налазио град Југ Богдана.¹⁷⁶ (104)

Петка

На месту старог селишта, код гробља, постоји топоним Црквене на коме се по народној традицији некада налазила црква.¹⁷⁷ (105)

На локалитету Црквиште у Деоницама, се према народном предању налазила црква Св. Петке још из римског времена, по којој је и село добило име.¹⁷⁸ (106)

Пољана

На месту нове цркве Св. Вазнесења Христовог, по народном предању некада је постојао стари манастир Сестрољин. Његов настанак се доводи у везу са култом Јелице и временом кнеза Лазара, као и настанак извора коме народ придаје лековита својства.¹⁷⁹ (107)

СМЕДЕРЕВО**Бадљевица**

На локалитету Манастирине (Црквина) је по народном предању некада био манастир, односно црква, а од њеног камена је зидана нова црква Св. Петра и Павла у Коларима 1847. године.¹⁸⁰ Материјал су и касније мештани односили за своје потребе. (108)

Биновац

Северозападно од села на локалитету Манастириште налазила се стара црква, за коју се у народу прича да је била манастирска.¹⁸¹ Материјал је одношен за изградњу нове цркве у Коларима. (109)

Врбовец

Југоисточно од Врбовца, у удолини код гробља, некад се налазила по народном предању црква.¹⁸² На том месту се налази бунар, из кога је како се прича у народу приликом чишћења извађена нека велика камена плоча. Нема видљивих трагова грађевине, али у околини има покретних археолошких налаза. (110)

Колари

Максим Ратковић је забележио 1733. године да је у шанцу Колари постојала стара црква, бивша џамија.¹⁸³ (111)

Осипаоница

Према народном предању, црква Св. архистратига Гаврила је 1826. године изграђена на темељима старе цркве, коју народ зове "Лалићска црква", а за извор код цркве се верује да је лековит.¹⁸⁴ (112)

Петријево

У Старом Петријеву налазила се стара црква, а камен са ње је коришћен за зидање цркве у Коларима.¹⁸⁵ (113)

На извору Петријевског потока је по предању постојао манастир св. Петра и Павла по коме је Петријево добило име.¹⁸⁶ Неки овај манастир идентификују са манастиром Светиња, који се помиње у историјским изворима XVI века.¹⁸⁷ (114)

Смедерево

У југоисточном делу Великог града Смедеревске тврђаве 1983. и 1985. године вршена су систематска археолошка истраживања до тада непознатог сакралног комплекса.¹⁸⁸ Најстарија фаза је датована у период пре изградње Тврђаве, друга фаза је из времена Деспотовине, нешто млађа из турског времена, када је претворена у џамију и најмлађа из доба аустријске власти. Није поуздано утврђено да ли су ово остаци Благовештењске цркве у којој су почивале мошти св. Луке. Могуће је да су Турци грађевински материјал и из ове цркве узимали и уграђивали у деветоугаону кулу на ушћу Језаве у Дунав, спољни бедем према Дунаву и амам саграђен у близини дунавског бедема.¹⁸⁹ (115)

Постоје претпоставке на основу текстова о преносу моштију св. Луке 1453. године из Рогоса у Смедерево, да су постојале две цркве у Смедеревском граду од којих се једна (придворна) можда налазила у Донжон кули Малог града, а друга на још неутврђеној локацији у Великом граду.¹⁹⁰

На Старом смедеревском гробљу налази се црква Успења пресвете Богородице, која је археолошки истраживана 1982. године.¹⁹¹ Нема писаних помена пре XVII века.¹⁹² Време настанка цркве није поуздано утврђено. Датује се у прву четвртину XV века¹⁹³ или у средину XV века.¹⁹⁴ Од почетка XVIII века је неколико пута об-

нављана. Последњи санациони и архитектонско-конзерваторски радови су обављени седамдесетих година овог века.¹⁹⁵ (116) (Т. II-1)

Удовице

Код пресахнулог извора Змајевац, некада је по предању био манастир, чији се трагови слабо виде.¹⁹⁶ Претпоставља се да је ово једно од могућих места за убикацију манастира Светиња код Смедерева, који се помиње у историјским изворима XVI века.¹⁹⁷ (117)

СМЕДЕРЕВСКА ПАЛАНКА

Баничина

На локалитету Прекаја виде се остаци цркве, са доста растуреног великог камења.¹⁹⁸ (118)

Водице

Западно од села, 2 км према Придворици, налази се извор за који мештани имају неколико имена: Водица, Видова вода, Видовњача, Видова светиња, Васиљев извор, а шири простор око извора се зове Калуђерица.¹⁹⁹ Некада се село Водице звало Калуђерица, а у историјским изворима се у том селу помиње манастир св. Николе.²⁰⁰ Народно предање говори о постојању манастира из времена Лазаревића (критор деспот Стефан) на овом месту, а ту су се на Видовдан одржавали народни сабори од давнина (прекид од 1950. до 1989. године).²⁰¹ Мањи део камена од цркве и манастира је по предању искоришћен при уређивању извора, а највећи део приликом изградње моста у Смедеревској Паланци преко Кубришнице.²⁰² Сондажна археолошка истраживања на овом локалитету су изведена 1989. године, међутим, темељни остаци некадашњег манастира или цркве нису откривени.²⁰³ (119)

Глибовац

По предању код пута за Паланку недалеко од Булине Воде на месту које се зове Старо село некада се налазила стара црква.²⁰⁴ (120)

Кусадак

У делу села који се зове Пиносава, по предању је постојала црква из доба Деспотовине, чији трагови се не виде.²⁰⁵ (121)

Придворица

На локалитету Јабучар по предању је некада постојала црква коју је подигао деспот Стефан.²⁰⁶ (122)

Североистично од села на локалитету Бело Поље постоји потес Змијарник, на коме је по народном предању била црква, коју је подигао деспот Стефан, а претпоставља се да се на том месту налазио и град Некудим.²⁰⁷ (123)

Смедеревска Паланка

Л. Павловић наводи да су Турци за Смедеревску Паланку користили термин Ак Килисе што значи Бела Црква, из чега извлачи закључак да је на месту некадашње Смедеревске Паланке постојала нека стара црква.²⁰⁸ (124)

Церовац

На локалитету Црквине се налазе велике камене плоче за које се претпоставља да су од цркве или гробова.²⁰⁹ Постоји и мишљење да је на том месту једна од могућих локација за убикацију средњовековног дворца деспота Ђурђа Бранковића.²¹⁰ (125)

На локалитету Баљевац постоји стари бунар који је пресушио. Мештани га сматрају светим, говоре да су у њему два камена са натписом и да је ту била првобитна црква.²¹¹ (126)

У близини Баљевца се налази локалитет Калуђерица, на коме је по предању постојао женски манастир, који је потонуо.²¹² (127)

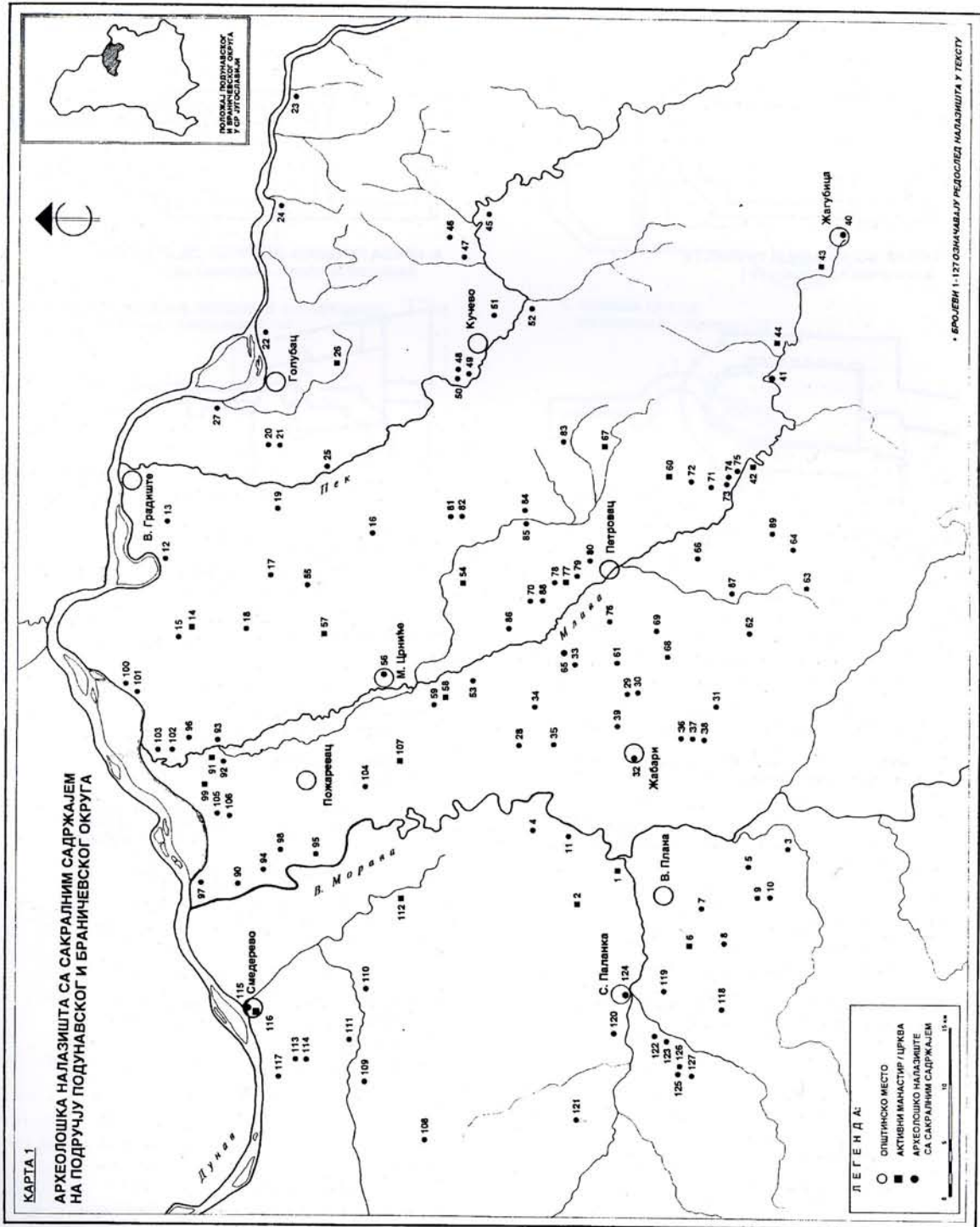
НАПОМЕНЕ

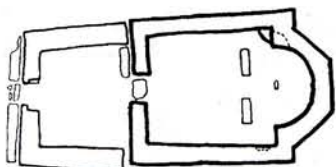
1. Историја српског народа књ. I, Београд 1994, 100.
2. В. Поповић, Епископска седишта у Србији IX - XI века, Гласник града Београда XV, Београд 1978, 34-35.
3. Нав. дело, 35 и нап. 24.
4. В. Стефановић Караџић, Српски ријечник, Београд 1898, 234.
5. П. Момировић, Историја Браничевске епархије, Браничевски весник V-VII, Пожаревац 1939,

- 51-54; М. Динић, Браничево у средњем веку, Пожаревац 1958, 10-11; Треба имати у виду да подручје општине Смедеревска Паланка, које је део Подунавског округа, припада у црквено - административном погледу Шумадијској епархији.
6. Историја српског народа књ. I, 177-178.
7. Нав. дело, 442-443 и нап. 26 са старијом литературом.
8. М. Динић, Растислалићи, Зборник радова Вишантилошког института II, Београд 1953, 139-140.
9. М. Динић, Браничево у средњем веку, Пожаревац 1958, 20.
10. Г. Витковић, Извештај Максима Ратковића, егзарха митрополије београдске 1733. године, Гласник СУД XVI, Београд 1884; Д. Руварац, Београдска митрополија око 1735, Споменик СКА XLII, Београд 1905.
11. Ј. Вујић, Путешествије по Србији књ. I, Београд 1901.
12. О. Д. Пирх, Путовање по Србији у години 1829, Београд 1899.
13. Ј. Веселић, Опис манастира у Србији, Београд 1867.
14. К. Поповић, Пут лицејских питомаца, Београд 1867.
15. М.Б. Милићевић, Манастири у Србији, Гласник СУД XXI, Београд 1867; Исти, Кнежевина Србија, Београд 1877.
16. Ф. Каниц, Србија земља и становништво књ. I, Београд 1885.
17. В. Карић, Србија, опис земље, народа и државе, Београд 1887. (репринт 1997).
18. М. Ст. Ризнић, Старински остаци у срезу Звишком (округ Пожаревачки), Старинар V/1, 31-39 и V/2, 54-62, Београд 1888.
19. В. Марковић, Православно монаштво и манастири у средњовековној Србији, Ср. Карловци 1920.
20. М. Пурковић, Попис цркава у старој српској држави, Скопље 1938.
21. П. Момировић, нав. дело.
22. В. Петковић, Преглед црквених споменика кроз повјесницу српског народа, Београд 1950.
23. Ђ. Бошковић, Средњовековни споменици североисточне Србије, Старинар I, Београд 1950, 185-198.
24. О. Зиројевић, Цркве и манастири на подручју Пећке патријаршије до 1683. године, Београд 1984.
25. Ј. Павловић, Споменица поводом прославе 170 година постојања О.Ш. "Димитрије Давидовић" у Смедереву 1806 - 1976, Смедерево 1976.
26. Објавио је низ радова углавном о резултатима археолошких истраживања цркава и манастира на овом подручју. Наведени су појединачно у даљем тексту, уз одреднице на које се односе.
27. Б. Кнежевић, Манастири у Браничеву према турском попису из 1467, Саопштења XX - XXI, Београд 1989, 197-210.
28. В. Касалица, Средњовековни црквени споменици у Горњачкој клисури, Гласник Друштва конзерватора Србије 17, Београд 1993, 105-109.
29. С. Милеуснић, Водич кроз манастире у Србији, Београд 1995.
30. Археолошки споменици и налазишта у Србији II. Централна Србија, Београд 1956, 133-211.
31. Љ. Јовановић, Млава, антропогеографска проучавања, Насеља српских земаља књ. 2, Српски етнографски зборник V, Београд 1903, 247-458.
32. Б. Дробњаковић, Смедеревско Поморавље и Јасеница, Насеља књ. 19, СЕЗ XXXIV, Београд 1925.
33. М. Миладиновић, Пожаревачка Морава, Насеља књ. 25, СЕЗ XXV, Београд 1928, 1-190.
34. С. Мијатовић, Ресава, Насеља књ. 26, СЕЗ XLVI, Београд 1930.
35. Т. Радивојевић, Насеља у Лепеници, Насеља књ. 27, СЕЗ XLVII, Београд 1930.
36. Д. Ђокић, Д. Јацановић, Топографска грађа Стига, Виминациум 7, Пожаревац 1922, 61-110; Исти, Топографска грађа пожаревачког Поморавља, Виминациум 8-9, Пожаревац 1994, 161-229.
37. Д. Митошевић је објавио монографије о већини активних манастира Браничевске епархије, а прикупао је и податке о старим црквиштима и манастириштима које није објавио. Аутор овог текста дугује личну захвалност проти Д. Митошевићу на помоћи, сугестијама, подстицају да се овом проблематиком бави, као и уступања рукописа са мноштвом података, који су једним делом уврштени у овај рад.
38. Крстићеве белешке са рекогносцирања постоје само у рукопису.
39. М. Миленковић, Д. М. Радовановић, М. Милићевић, Рекогносцирање у областима Звижда и Хомаља, Гласник ДКС 20, Београд 1996, 107-110.
40. В. Ђурић, Антологија Народних јуначких песама, Београд 1989, 396-399.
41. Археолошка налазишта II, 191; М. Ђ. Милићевић, Белешке, Споменик СКА XXXVII, Београд 1900, 167.
42. Ј. Павловић, нав. дело, 210.
43. Нав. дело, 260.
44. Б. Дробњаковић, Јасеница, Насеља књ. 13, СЕЗ XXV, Београд 1923, 317-319.
45. Археолошка налазишта II, 191.
46. Нав. место.
47. С. Милеуснић, нав. дело, 214; Споменичко наслеђе Србије, Београд 1998, 217.
48. Археолошка налазишта II, 191.
49. Нав. место.
50. Нав. место.
51. Ј. Павловић, нав. дело, 376.
52. Археолошка налазишта II, 191.
53. О. Зиројевић, нав. дело, 42.
54. О. Зиројевић, нав. дело, 154.
55. Археолошка истраживања је водио археолог Д. М. Радовановић, а архитектонска, архитекта П. Вукоичић (Регионални завод Смедерево). Истраживања су изведена 1996. године, током радова на најновијој обнови цркве.
56. Д. Ђокић, Д. Јацановић, Топографска грађа Стига, 106-107.
57. Нав. дело, 107.
58. Нав. дело, 106-107.
59. О. Зиројевић, нав. дело, 149.
60. Д. Ђокић, Д. Јацановић, нав. дело, 103.
61. Д. Руварац, нав. дело, 109.
62. Нав. место.
63. Г. Симић, Голубачки град, Старинар XXXIII-XXXIV, Београд 1984, 77 и сл. 3.
64. Нав. дело, 77.
65. Н. Катанић, Фазе изградње Голубачког града, Саопштења XIX, Београд 1987, 196.
66. О. Зиројевић, нав. дело, 84.
67. П. Петровић, Салдум, римско и рановизантијско утврђење на ушћу потока Кожица, Старинар XXXIII-XXXIV, Београд 1984, 131-132 и сл. 4.
68. Нав. место.
69. Истраживања су обављена у оквиру заштитних археолошких истраживања дунавског приобаља Ђердап I. Радове је водио археолог П. Петровић (Археолошки институт Београд).
70. Истраживања су обављена у оквиру заштитних археолошких истраживања дунавског приобаља Ђердап I. Радове је водио археолог Д. Прибаковић (Војни музеј Београд - Археолошки институт Београд).

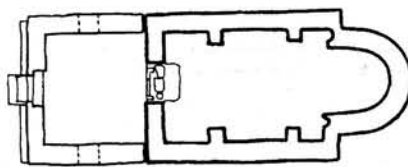
71. М. Васић, Чезава - Castrum Novae, Старинар XXXIII-XXXIV, Београд 1984, 102 и сл. 9.
72. Нав. дело, 102.
73. Д. Руварац, нав. дело, 113.
74. О. Зиројевић, нав. дело, 197.
75. С. Милеуснић, нав. дело, 412.
76. О. Зиројевић, нав. дело, 198.
77. Д. Бокић, Д. Јацановић, Топографска грађа пожаревачког Поморавља, 213.
78. М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, 1054.
79. Д. Бокић, Д. Јацановић, нав. дело, 219.
80. Нав. дело, 210.
81. М. Миладиновић, нав. дело, 99.
82. Д. Бокић, Д. Јацановић, нав. дело, 199.
83. О. Зиројевић, нав. дело, 134.
84. Нав. дело, 71-72.
85. Д. Бокић, Д. Јацановић, нав. дело, 217
86. Нав. место.
87. Нав. место.
88. Нав. дело, 212.
89. Ђ. Бошковић, нав. дело, 196 и сл. 33.
90. Археолошка истраживања су обавили археолози М. Цуњак (Регионални завод Смедерево) и М. Миљковић (Републички завод Београд).
91. М. Цуњак, М. Миљковић, Градац код Крепољина у светлу заштитних истраживања, Гласник ДКС 17, Београд 1993, 67-69.
92. Ф. Баришић, О повељама Кнеза Лазара и патријарха Спиридона, Зборник Филозофског факултета. XII, Београд, 1974, 359-362.
93. В. Касалица, Средњовековни црквени споменици у Горњачкој клисури, Гласник ДКС 17, Београд 1993, 107-108.
94. В. Ђурић, Моравско сликарство, Београд 1967, 13.
95. Р. Николић, Живопис црквице Св. Николе у манастиру Горњаку, Саопштења IX, Београд 1970, 161-165.
96. Ове радове обављали су стручњаци Завода у Крагујевцу и Регионалног завода Смедерево.
97. Чуvari баштине, Београд 1998, 55; Споменичко наслеђе Србије, 190, са новијом литературом.
98. Архитектонска истраживања је обавила архитекта М. Чанак Медић 1981. године, као и конзерваторско-рестаураторске радове 1982. године. Археолошка истраживања, која је вршила археолог М. Томић, започета су 1982. године, а настављена 1983. године под руководством М. Миљковића (Републички завод Београд).
99. Археолошка истраживања су 1991. године обавили археолози М. Цуњак (Регионални завод Смедерево) и М. Миљковић (Републички завод Београд); Упореди: М. Цуњак, М. Миљковић, Горњачко-рибарска клисура у светлу археолошких истраживања, Гласник ДКС 16, Београд 1992, 103.
100. М. Миленковић, Д. М. Радовановић, М. Миљковић, нав. дело, 107.
101. Ф. Каниц, нав. дело, 246-247; М. Ст. Ризнић, нав. дело, 55.
102. М. Миленковић, Д. М. Радовановић, М. Миљковић, нав. место.
103. М. Ст. Ризнић, нав. дело, 35-39.
104. О. Зиројевић, нав. дело, 144-145.
105. В. Петковић, нав. дело, 34.
106. М. Спремић, Деспот Ђурађ и његово доба, Београд 1994, 99-103.
107. М. Ст. Ризнић, нав. дело, табла V.
108. О. Зиројевић, нав. дело, 92 и 146.
109. М. Миленковић, Д. М. Радовановић, М. Миљковић, нав. дело, 108.
110. Нав. место.
111. М. Ст. Ризнић, нав. дело, 55.
112. Нав. место
113. М. Миладиновић, нав. дело, 110.
114. О. Зиројевић нав. дело, 67.
115. Археолошка истраживања је водио археолог М. Цуњак (Регионални завод Смедерево); Упореди: М. Цуњак, С. Вукашиновић, Српски православни манастир Брадача, Пожаревац – Мало Црниће 1995.
116. Конзерваторско-рестаураторске радове је водила С. Вукашиновић (Регионални завод Смедерево); Упореди: С. Вукашиновић, Архитектура цркве манастира Брадаче и предлог реконструкције, Гласник ДКС 16, Београд 1992, 116-118.
117. Д. Бокић, Д. Јацановић, Топографска грађа Стига, 91.
118. Нав. дело, 86.
119. Д. Бокић, Д. Јацановић, нав. дело, 95.
120. М. Стојаковић, Браничевски тефтер, Београд 1987, 110.
121. О. Зиројевић, нав. дело, 106.
122. Прва сондажна истраживања је 1980. обавио архитекта А. Гајић (Завод Крагујевац), а потом археолог М. Цуњак 1983. године (Регионални завод Смедерево); Упореди: М. Цуњак, Сондажна истраживања на цркви Заови код Пожаревца, Гласник ДКС 17, Београд 1993, 149-151. Систематска археолошка истраживања је обавио археолог Д. М. Радовановић 1997. године (Регионални завод Смедерево).
123. У периоду од 1992. до 1997. године са прекидима су обављени конзерваторско-рестаураторски радови на обнови и санацији читавог објекта. Радове је водила архитекта Д. Николић (Регионални завод Смедерево); Упореди: Д. Николић, Извођење радова на цркви Заови 1992. године, Гласник ДКС 17, Београд 1993, 145-149.
124. М. Миладиновић, нав. дело, 108.
125. Љ. Јовановић, нав. дело, 390.
126. Нав. дело, 307.
127. Нав. дело, 310.
128. Нав. дело, 349.
129. Нав. дело, 377-378.
130. О. Зиројевић, нав. дело, 78-79.
131. 1975. године су конзерваторско-рестаураторске радове обављали стручњаци Завода Крагујевац, а 1994/95. године стручњаци Регионалног завода Смедерево.
132. Љ. Стојановић, Стари српски записи и натписи I, Сремски Карловци, 1920, 8.
133. Љ. Јовановић, нав. дело, 335.
134. Ј. Вујић, нав. дело, 97; К. Поповић, нав. дело, 64; М. Милићевић, Кнежевина Србија, 1032; Ф. Каниц, нав. дело, 266 и Љ. Јовановић, нав. дело, 386.
135. Истраживања 1984. године је водио археолог М. Цуњак, а 1998. године археолог Д. М. Радовановић (Регионални завод Смедерево); пројекат обнове цркве раде стручњаци Регионалног завода Смедерево.
136. П. Момировић, нав. дело, 67-68.
137. Љ. Стојановић, нав. дело, 802.
138. М. Динић, нав. дело, 26 и нап. 7.
139. Најпре је истраживања водио археолог Д. Мадас (Завод Крагујевац), упореди: Д. Мадас, А. Гајић, Надгробне плоче и гробови ктитора цркве Богородице Пречисте у комплексу Ждрела у Горњачкој клисури, Саопштења XV, Београд 1983, 223-224; систематска истраживања је водио археолог М. Цуњак (Регионални завод Смедерево), упореди: М. Сунјак, Velika crkva, Arheološki pregled 23, Beograd 1982, 155-156.
140. Ђ. Бошковић, нав. дело, 188.
141. Археолошке радове је водио археолог Д. Мадас, а конзерваторско-рестаураторске радове је водио архитекта А. Гајић (Завод Крагујевац), упореди: Д. Мадас, А. Гајић, нав. дело, 221-242.

142. Д. Мадас, А. Гајић, нав. дело, 239-241.
 143. М. Спредић, нав. дело, 99-101.
 144. Нав. дело, 103.
 145. Записи и натписи I, 1190.
 146. Истраживања је водио археолог М. Цуњак (Регионални завод Смедерево), упореди: М. Цуњак, Археолошка истраживања комплекса манастира Благовештење, *Viminacium* 3, Пожаревац, 25-44; а конзерваторско-рестаураторске радове је водио А. Гајић (Регионални завод Смедерево).
 147. М. Цуњак, нав. дело, 38.
 148. Љ. Јовановић, нав. дело, 341-342.
 149. В. Петковић, нав. дело, 143.
 150. Љ. Јовановић, нав. дело, 364.
 151. В. Петковић, нав. дело, 365; Љ. Јовановић, нав. дело, 366 и 369.
 152. Љ. Јовановић, нав. дело, 426.
 153. Нав. место.
 154. О. Зиројевић, нав. дело, 89.
 155. Љ. Јовановић, нав. дело, 416.
 156. Нав. место.
 157. Нав. дело, 353.
 158. Нав. дело, 327.
 159. Нав. дело, 361.
 160. Д. Ђокић, Д. Јацановић, Топографска грађа пожаревачког Поморавља, 170.
 161. В. Петковић, нав. дело, 289-290.
 162. М. Цуњак, Српски православни манастир Рукумија, Пожаревац 1996.
 163. Д. Ђокић, Д. Јацановић, Топографска грађа Стига, 78.
 164. Нав. место.
 165. Д. Ђокић, Д. Јацановић, Топографска грађа пожаревачког Поморавља, 172.
 166. Нав. дело, 175.
 167. Д. Ђокић, Д. Јацановић, Топографска грађа Стига, 75.
 168. Д. Ђокић, Д. Јацановић, Топографска грађа пожаревачког Поморавља, 169.
 169. М. Миладиновић, нав. дело, 132.
 170. Д. Ђокић, Д. Јацановић, нав. дело, 177.
 171. Д. Ђокић, Д. Јацановић, Топографска грађа Стига, 68.
 172. Нав. дело, 68.
 173. Нав. дело, 74.
 174. Нав. дело 73.
 175. М. Поповић, Светиња, нови подаци о рановизантијском Виминацијуму, *Старинар XXXVIII*, Београд 1987.
 176. Д. Ђокић, Д. Јацановић, Топографска грађа пожаревачког Поморавља, 183.
 177. Нав. дело, 177.
 178. Нав. место.
 179. Нав. дело, 188.
 180. Л. Павловић, нав. дело, 198; Б. Дробњаковић, Смедеревско Подунавље и Јасеница, 285.
 181. Л. Павловић, нав. дело, 203; Археолошка налазишта II, 190.
 182. Л. Павловић, нав. дело, 226.
 183. Археолошка налазишта II, 190.
 184. Л. Павловић, нав. дело 336-337; Б. Дробњаковић, нав. дело, 351.
 185. Л. Павловић, нав. дело, 365-366.
 186. Нав. дело, 407.
 187. О. Зиројевић, нав. дело, 181.
 188. Археолошка истраживања је водио М. Цуњак (Регионални завод Смедерево), упореди: М. Сунјак, М. Ђоковић-Љубинковић, *Smederevska tvrđava, sakralni kompleks, Arheološki pregled*, 24, Београд 1985, 174-178; М. Сунјак, *Smederevska tvrđava, sakralni kompleks, Arheološki pregled* 25, Београд 1986, 86-89. Резултати ових истраживања ће бити посебно објављени, тако да у овом раду није дата основа сакралног комплекса.
 189. С. Ненадовић, Размишљања о архитектури цркве Благовештења деспота Ђурђа Бранковића у Смедереву, *Зборник радова Народног музеја IX-X*, Београд 1979, 403-424.
 190. А. Дероко, Средњовековни градови у Србији, Црној Гори и Македонији, Београд 1950, 5; С. Ненадовић, нав. дело, 403-408; Л. Павловић, *Смедерево у речи и слици*, Смедерево 1980, 116-120.
 191. М. Цуњак, Б. Цветковић, Црква Успења пресвете Богородице у Смедереву, *Смедерево 1997*, 37.
 192. В. Петковић, нав. дело, 301-302.
 193. Ђ. Мано Зиси, Стара црква у Смедереву, *Старинар књ. II*, Београд 1951, 20-21.
 194. М. Цуњак, Б. Цветковић, нав. дело, 85.
 195. Радове је водио архитекта Д. Ст. Павловић (Републички завод).
 196. Л. Павловић, *Споменица*, 407.
 197. О. Зиројевић, нав. дело, 181.
 198. Археолошка налазишта II, 190.
 199. Нав. дело, 190.
 200. О. Зиројевић, нав. дело, 144.
 201. М. Цуњак, Пробна археолошка истраживања у Водицама, *Гласник ДКС 15*, Београд 1991, 43-44.
 202. Л. Павловић, нав. дело, 223.
 203. Истраживања је водио археолог М. Цуњак (Регионални завод Смедерево), упореди: М. Цуњак, нав. дело, 43-44.
 204. Б. Дробњаковић, нав. дело, 300.
 205. Л. Павловић, нав. дело, 267-268.
 206. Археолошка налазишта II, 190.
 207. Нав. место.
 208. Л. Павловић, нав. дело, 343-344.
 209. И. Здравковић, Истраживање остатака двораца у Брњацима, Рибнику и у Некудиму и неких споменика у њиховој околини, *Зборник заштите споменика културе XVII*, Београд 1966, 69-74.
 210. Археолошка налазишта II, 86-87.
 211. И. Здравковић, нав. дело, 69; Л. Павловић, нав. дело, 412.
 212. Л. Павловић, нав. место.

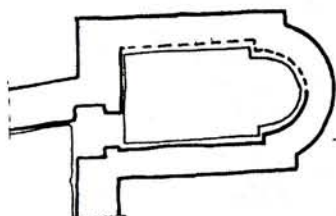

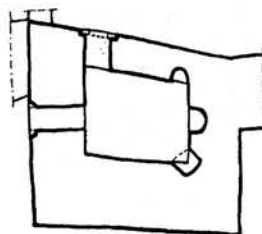
1. ЦРКВА БОГОРОДИЦЕ ПРЕЧИСТЕ
МАЛА ЦРКВА - ЖДРЕЛО (74)

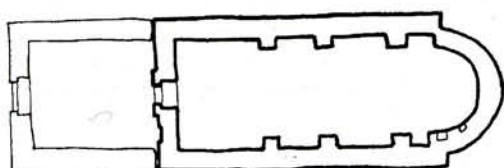
6. ЦРКВА ПРЕНОСА МОШТИЈУ СВ. СТЕФАНА
МАНАСТИР КОПРИН - РАДОВАЊЕ (6)

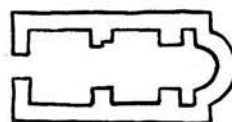
2. ЦРКВА У КУЛИ УТВРЂЕЊА САЛДУМ
ДОБРА (23)

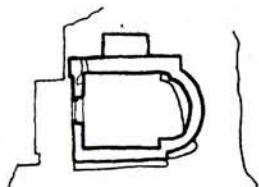
7. ЦРКВА У КУЛИ Б ГОЛУБАЧКОГ ГРАДА
ГОЛУБАЦ (22)

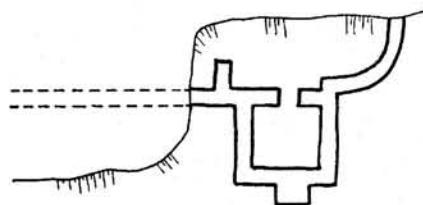
3. ЦРКВА РОЖДЕСТВА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ
ТРШКА ЦРКВА - МИЛАТОВАЦ (43)

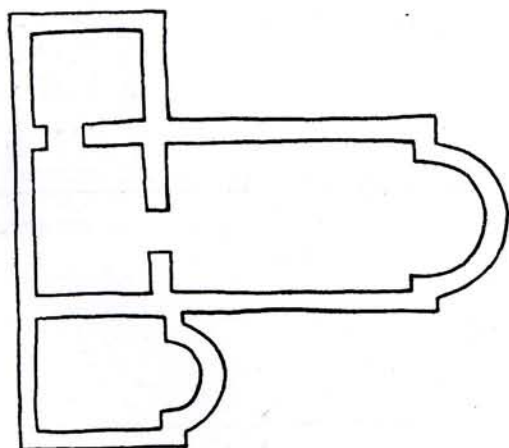
8. ЦРКВА У УТВРЂЕЊУ ГРАДАЦ
КРЕПОЉИН (41)

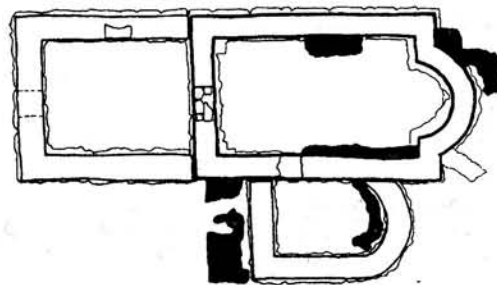
4. ЦРКВА СВ. НИКОЛЕ - КАПЕЛА СВ. ГРИГОРИЈА
МАНАСТИР ГОРЃАК - КРЕПОЉИН (42)

9. ЦРКВА КОД КРАКУ ЛУ ЈОРДАНА
БРОДИЦА (45)

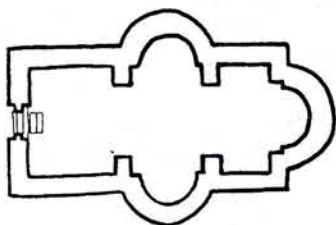

5. БАЗИЛИКА У УТВРЂЕЊУ ЧЕЗАВА
ДОБРА (24)

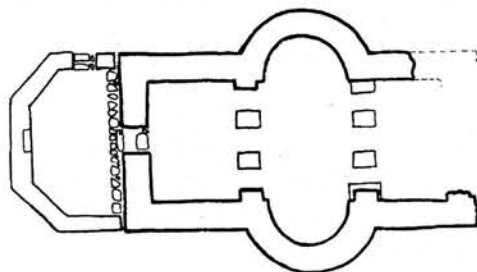

10. ЦРКВА СВ. ТРОЈИЦЕ НА ЛОК. МАНАСТИРИШТЕ
ЖДРЕЛО (71)

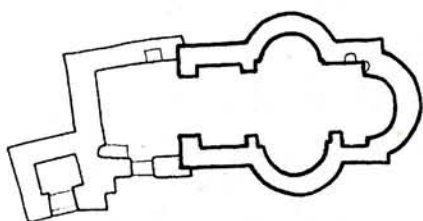
Т. II

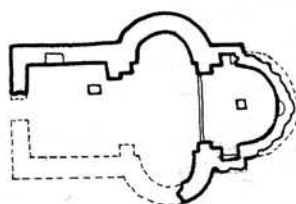
1. ЦРКВА УСПЕЊА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ
СТАРО ГРОБЉЕ - СМЕДЕРЕВО (116)

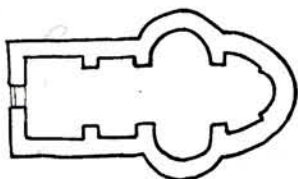
6. ВЕЛИКА ЦРКВА
МИТРОПОЛИЈА - ЖДРЕЛО (73)

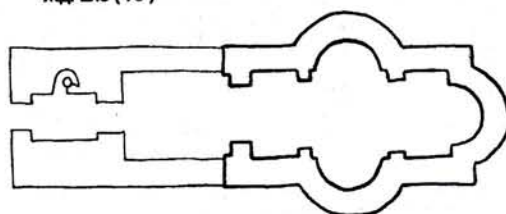
2. ЦРКВА ВАВЕДЕЊА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ
МАНАСТИР ГОРЊАК - КРЕПОЉИН (42)

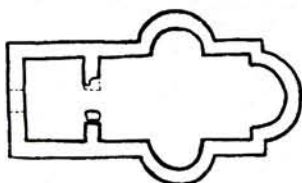
7. ЦРКВА БЛАГОВЕШТЕЊА
ЖДРЕЛО (75)

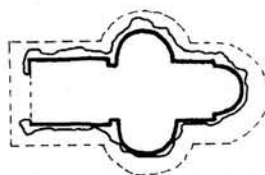
3. ЦРКВА БЛАГОВЕСТИ ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ
МАНАСТИР БРАДАЧА - КУЛА (54)

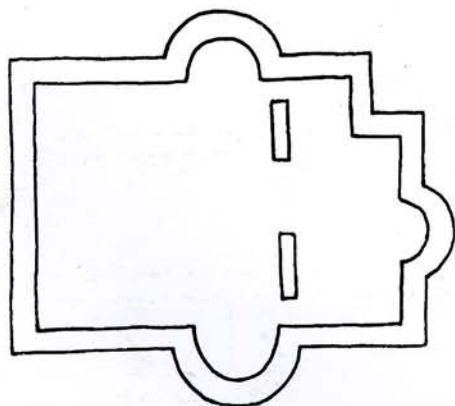
8. ЦРКВА УСПЕЊА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ
МАНАСТИР ВИТОВНИЦА - ВИТОВНИЦА (67)

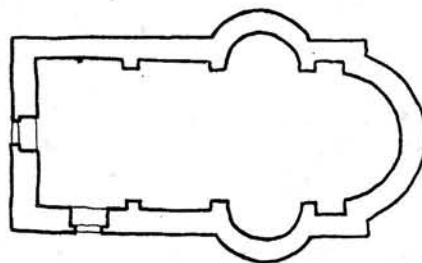
4. ЦРКВА СВ. ТРОЈИЦЕ
РЕШКОВИЦА - ЖДРЕЛО (72)

9. ЦРКВА ДАМИЛА
ЖАГУБИЦА (40)

5. ЦРКВА РОЂЕЊА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ
ДАЈША - КАОНА (48)

10. ЦРКВА СВ. АРХАНГЕЛА МИХАИЛА
МАНАСТИР ЗАОВА - ТОПОНИЦА (58)

Основе цркава на Т. I и Т. II су израђене на основу документације Регионалног завода за заштиту споменика културе Смедерево, осим:

Т. I

2. Црква у кули утврђења Салдум – Добра (23)
Према: П. Петровић, Салдум, римско и рановизантијско утврђење на ушћу потока Кожица, Старинар XXXIII-XXXIV, Београд 1984, 131-132, сл. 4.
5. Базилика у утврђењу Чезава – Добра (24)
Према: М. Васић, Чезава – *Castrum Novae*, Старинар XXXIII-XXXIV, Београд 1984, 102, сл. 9.
7. Црква у кули 5 Голубачког града – Голубац (22)
Према: Г. Симић, Голубачки град, Старинар XXXIII-XXXIV, Београд 1984, 77, сл. 3.

Т. II

5. Црква Рођења пресвете Богородице – Дајша – Каона (48)
Према: М. Ст. Ризнић, Старински остаци у срезу Звишком (округ Пожаревачки), Старинар V/2, Београд 1888, таб. V.